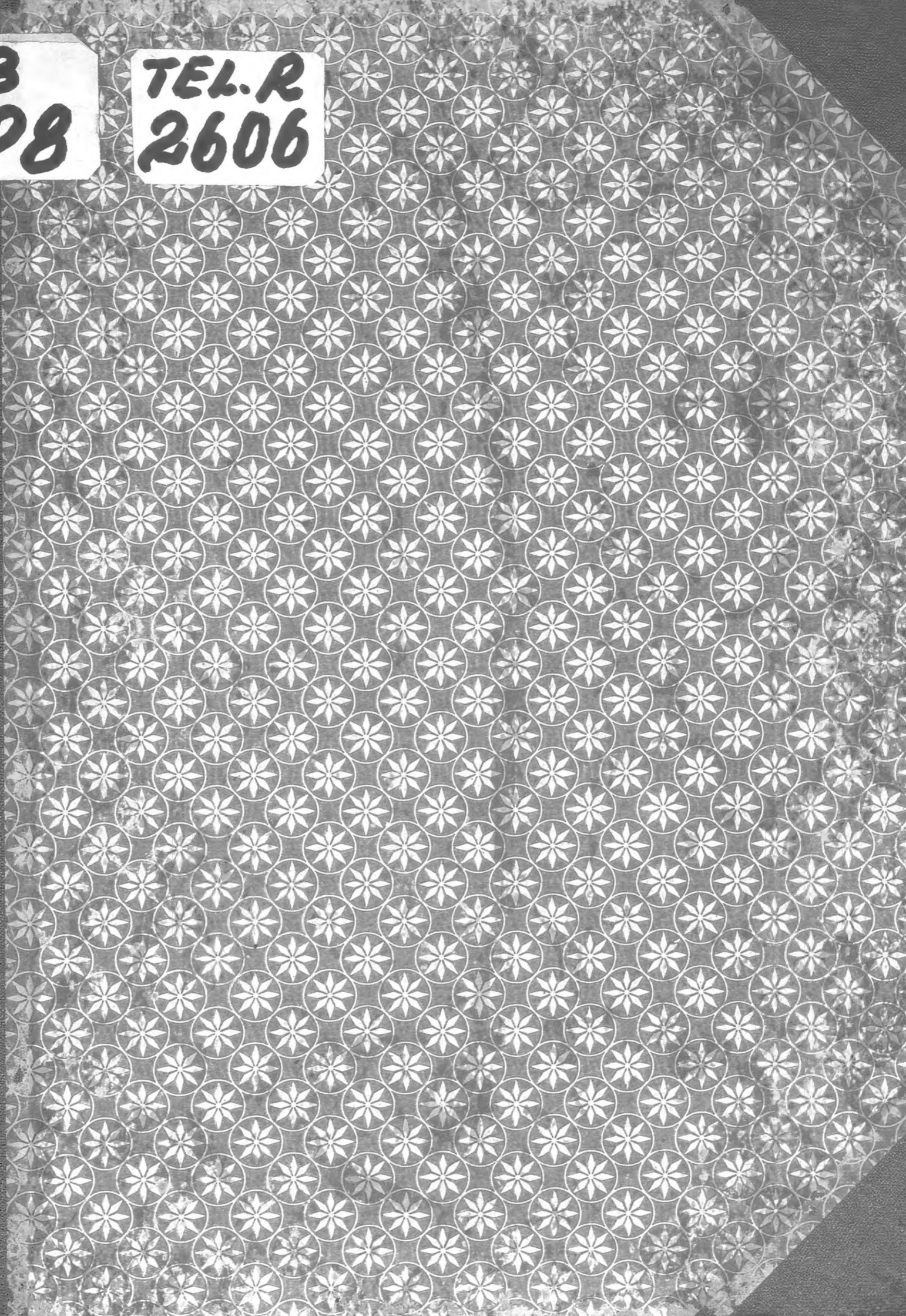

**GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPT LIBRARY
INDEXING FOR TELUGU MANUSCRIPT**

Sl.	Particulars	Details
1	Language	TELUGU
2	Material	Paper Mss.
3	Bundle Number	TEL B 0798
4	Work Number	R 2606
5	Page No (From... To)	1 to 30
6	Name of the Work	MUVVA GOPALA PADAMULU
7	Subject	MUVVA GOPALA

B
798

TEL. R
2606

R. 2606.

మువ్వ గోపాల పదములు

Murva Gōpāla padamulu.

Restored from the library Ms. B. 2560
in the year 1966-67

Copied by:-

J. Sreedhara Murthy,

Telugu prandit.

R. 2606

B. 798

యదుకుల కాంభోజి.

ఋంప.

ఇట్టి గుణశాలకి నేడెవరు ధుననీల! యిది నీకుఁడుగు సుశీల
అట్టై క్షీరాబ్ధిలోఁ బుట్టలేదేబాల
యయిన నిది వెయిక్క కమల గోపాల! ఇట్టి..

ఇరుగిల్లు పొరుగిల్లు యింతి డాసెఱుఁగునా!

యింతి వాకిట నిలుచునా!

పరసతులతో నయినఁ బలు తెఱచి నవ్వునా! (తిష్టనము)

పణఁతి యించుక యుల్లనా! (క్షేమ)

వరిమాసముగ నేవు పలుకఁగా నయినాను

వలపు నేకగుబరచునా!

తరుణులకుఁ బురుషుఁడే దైవమని నమ్మిన

తలఁపెన్మఱికి మఱిచునా!

యీహాన! ఇట్టి.. 1.

కల నయిన నాకులను కన్యత్రిచూచునా!

గట్టిగా మాటాడునా! (శీలసంరక్షణము)

పొలఁది యత్తమామలు పోరుపెట్టినఁ గాని

యలవారి గరఁగెక్కా గాటునా!

చలముచే సితరుల హాల దూరినఁ గాని

శాంత గుణమును వేడునా!

సులభుఁడయి తనరూపుఁ జూచి నొక్కడవని

సుంత గర్వం బొందునా! సుఖసదన! ఇట్టి.. 2.

కొలుకాని వాత్సల శీల నా అంచునా!

గురుభక్తి తా వదలనా!

పరుల వాత్సల నింత పలుక నీరత్ననా!

పాపలేకం చెటుంగునా!

వేరువకయె నేయెదుట వేగమున నడచునా!

వరశీలమును మానునా!

సరసుడవు నీపాలసామి నెన్నెనసిన

జాడ చెలులకుఁ దెలుపునా! యెప్పుడయిన. ఇట్టి. 3.

వివరణము:-

ధృతి చ్ఛిత్తస్స నైపుణ్యం జ్ఞానాశ్చేజ్ఞాగమాదిభిః।

తదేక సక్త మచ్చిత్త మసారం వనుతే బుల.

ఇట్టి 4 గుణముల గల స్వీయ నాయిక. సామిన్వే-
వానురక్త స్వీయా. రసమంజరి. సురతమందు జానా-
కత్తై గానున్వది గనుక ప్రకల్ప. ఈ నాయిక లక్ష్మీయని
చెప్పుట యందు శ్రీరాజ్ఞీయందుఁ బుట్టలేదని సుంత
తకుఁ బచ్చెప్పఁ బడినందువలన నూన్ న తాద్రాప్య-

రూప కాలంకారము. స్థూదులకుదాహకణము. తిలంకా-
కాస్రము. సాధ్వీయ మపరా లక్ష్మీ రసజ్ఞాసాగర్ణదితా.

రూపంతావనాదుల నుదాహరించుట కృంగార-
రసమందు తిలంబున గుణ మనఁబడును. ఇందులకుదా-
హకణము. తిలంబున గుణ రూపంతావనాదిరుదాహృతా.
ఈ నాయిక తనపురుషుని యందే మనసుంచినది గాన
స్వీయా. ఉదా:- సామిన్వేవానురక్త స్వీయా.

2. కాపి,

చాపుతాళము.

ఇదియేమి వింతే! తెలియకయె వదరెద వింతే!
మదన నీపాలని సుదతిన్! యతావన-

మోదవియు దాని విధ మిదియని యెఱుంగవు. ఇది.

ధరను తల మగ తరువురు లేయెల్ల

మరుగునఁ బవళించు మర్మ మేమనుచు

పొరుగుంటి తరుణిని పోరిపోరడిగేవు

సరసులు విని నవ్వుజాడ తెలియలేవు.. ఇది. 1

భామా! నీ పిఠుఁడుల భార మవృతెఱుంగక

యేమో దుర్బల మయ్యె ననుచును నీతేవు.

నీమరాళిని జూచి చెమల బారని

యేమరక నీటనే చిమ్ముచున్నావు. ఇది. 2

పలుమరు రాజనీపాలఁడు నినుఁ జూచి

చెఱ! పండుకొన వచ్చెదవా! యనినంత

కిలకిల నగుచు నా కిలుదెలియలేక

పలుక వీయి యేమి పండని యడిగేవు.. ఇది. 3.

వివరణము:- నాయిక తనకు చివ్వనపు గుఱుతులు

తనదేహమందుఁ గిలకిలముండియుఁ దా నది తెలిసి-

కొనక మాటాడెటందువల్ల అజ్ఞాతయతావన. ఇందుకు

ఉదాహరణయు రసమంజరి లో.

శ్రీ. నీరాత్రిరముపొగతా క్రవణయోగ సమ్మి స్ఫురన్త్రయో

శ్శమం లక్ష్మ మిదం కి ముత్పలమితి జ్ఞాతం కరం నృనృతి.

తైలాంకురశంకయా శశిముఖే నీమావళి ప్రేంభతి

శ్రాంతాన్మృతి ముహుః సఖి మవిదితత్రాణేభరా పృచ్ఛతి.

మదననీపాలని సుదతిన్! యని చెప్పుటచేత
 నాయకుడు పతియనఁబడును. దీని కుదాహరణము
 రసమంజరిలో విధివత్పరిగ్రాహకం పత్తి,
 ఈ పదములకు కూతురు పియ్యవిషయమందు
 ఎట్లు భ్రాంతిపడి యుండునున్నదో యాయా
 విషయమందుఁ గల నిజమును కూతురికిఁ దెలిపి
 దానిభ్రాంతిని నివారణము చేయుచున్నది గనుక
 ఇది భ్రాంతివారణాలంకారము. దీని కుదాహరణము,
 భ్రాంతాపమ్బుతి రన్యన్ శంకాయాం భ్రాంతివారణో,
 తాపం కణితి సోత్తంపం జ్వరంకిం? న సఖ! స్మరం॥
 నాగరికసమర్థుకోన్మత్తి కోయం? మహిషో భయతః పృచ్ఛతి,
 నహి నహి; కరికలభ్యాయం, శుండాదండ్యాయ మస్య నతు పృచ్ఛం.
 మూడవ చరణమందు చెల్ల పంజాడు కానవచ్చెదవా!
 యని నాయకుడే సంభాగమునకు యత్నము చేయుట
 వల్లను ఇది నాయకారబ్ధ సంభాగ శృంగారరసమగును.
 దీని కుదాహరణము తిలంకారశాస్త్రమున,
 యథా యథా కిరత్యేనా కటాక్ష వినిఖాన ప్రయే!
 తథా తథా వహత్యేనా సాధ్రు యమాచకంచుకం,
 ఇదిన్మి ధృతి యను సంభాగ భావమగును.

3) కాంభోజి. బాపు తాళము.
 ఇంత సిగ్గు పడనేలే! ఓ బాటే!
 యింక నైన మానవే! గుణవేలే!

పంతముగాను నీపాలని చేరక
 యింతులెల్ల నవ్వనేలే! యెమిటి నేలే! ఇంత
 చెలలండలు! గూడి బలమిచ్చేసి నిన్ను
 నల పడకింటిల్లవల! చేర్చి
 బలకు వేసిన వానిచెంతకు! చేరక
 తలపు మూలల దానియుంటి వటు! ఇంత॥
 చెలవు! డంతల! చెట్ట పట్టుక యీ నీ
 వలువయు వదలంబ పొన్నునుంచి
 చలవ గందము! బూసి చనుమొన లంటితే
 తాలింబ తలవంచి చలము చేసితీవట! ఇంత. 2
 బాలరాజు నీపాలని గూడి బాలసాముల పట్టి
 మేలుగుట్టి.
 తాళవే నీలాడి బాతా మణులెల్ల
 బాళిని సంసార మేలాగు చేనేవు. ఇంత. 3.
 వివరణము:-
 నాయక సిగ్గుచేత, బురుహునికి స్పృహన-
 పడక యుండేటందువల్లను నాయక ముగ్ధ, దీని కుదా-
 హరణము రసమంజరిలో.
 మాస్తే ధృత్యాపి శంకునే వినివేర తాపి
 క్రుడే కృత్యాపి, యతలే బహిరేవ గతుం.
 జానీమహా నవవధూ రథ తస్య వహన్
 యః పారదం స్థిరయితం క్షమతే కరణ.

పరిమళము:- ముద్దాల్పయతావనా మూఢా.

లక్ష్మీవిజిత మన్మథా.

మాడవ సరణమందు "బాల సోమ్యుట పట్టి"ను-
టచే "సోమన్య" యని యనుమానము తగదు.

ముద్దకు నవభూషణమందు నిచ్చగతిగియుండుట
స్వభావగుణము. "నవభూషణ సవివాహ" యని

రసమాంజరి లాగి, చెప్పబడియున్నది.

అనుపల్లవి వలన నాయకుడు 'పతి' యని యగుపడు-
చున్నది.

ఈ పదమందు చిత్రములు గాని యుత్ప్రేక్షలు గాని
లేక స్వభావమైన మాటలుగా నున్నది గనుక స్వభావా-
క్రమంకార మగును. ఇందుకుదాహరణము.

అలంకార శాస్త్రము:-

వస్తునా వస్తునా యత్ర సంబంధం పరికీర్తతే
చిత్రప్రేక్షా విహీనా సో స్వభావాక్తి రుదాహ్యతా.

నాయకారజ్ఞ సంభాగి గళ్యంకారము.

మనస్సుకు సంకోచము కలిగియుండుటే "ప్రేక్షా" యను

సంభారే భావ మగును. ఇందుకుదాహరణము.

చేత స్సంకోచనం ప్రేక్షా

స్తుతి రాగాది సంభవం.

త మా హక్ష్మభవత్ర స్వప్న

మోత తం నయనద్వయం.

ఈ విషయమందే మరియొక పదము. ముద్ద (నాయిక)

4)

మోహన.

చాప్య.

పడకింటి కింక మవరేనే నిన్ను

పడ్డపాటు కలఁచి పెరచేనే!

వడిగ నీపాలునివడ్డ. జేరుమనే

పెరియమేల వచ్చేనే! వణకుచునే. పడ.

పట్టపగలు లింతి పడిన సమయమున

పయిట లా చెయివేసేనే!

ఎట్టు లార్చు నను. గట్టుక కెమ్మోచి యెరియవేసేనే

నిజముగానే. పడ.

అడుదానను నాలో నాడరాని మాటలాడి నప్పుకానేనే

పిఠాదిగా ననువేడి యిచ్చకమాడి

యేమేము! నేయఁ జూచేనే. మోదముతోనే పడ.

కలికి! నీపాలుడు కరములు పట్టుక

వలవ విప్పివేసేనే!

చెరియ! రాతిరి వాడు చేసిన రచ్చలు

చెప్ప సిగ్గులైనే. యేమందునే. పడ.

నాయిక ముద్ద.

అనుపల్లవిచేత నాయకుడు పతియనఁ దగును.

స్వభావాక్తి క్రమంకారము. నాయకారజ్ఞ సంభాగి గళ్యంకార-

రసము.

5)

జైరవి.

రఘుపతాళము.

కలికి! రతివేళ సిగ్గెడ చూయనే!

అల రాజునీపాలుడన నంతయళుకే.

బలమోహమున నేవు పడకయింటికి వచ్చి
తల వంచుకొని పయిట తా దిద్దుకొనుచు
నిలచినను చెలకాడు నినుఁ గవుఁగిలంతే
కులకు గుబ్బల తొమ్ముఁ గుమ్ముఁ దానిఁగితివే కలకి. 1.
అకుమారుని పిచ్చుగా నతనిచెయి నేపయిని
సోకినంతనె వణకి సొలసితివి గనుక
నేకాంతఁ డటు నచ్చి క్రీగంటఁ జూచుచు
నొకముడి విప్పుగా మ్రాకువలె నుంటివే కలకి. 2.
తలచి మున్నురుమని తమిరే పడరుట
తెలిసి నోపాటందు తెలివ! నినుఁ గూడ
భజ! భజ! సామి! యని బాగ ముద్దిడి యెమి
తెలంపుకొనె మయిమతాని అలసి సోతితివే కలకి. 3.

వివరణము:-

సఖి రతికాలమందు సిగ్గుకడ పోవుచున్నదని
అడిగేటందువల్ల నున్న మాడుచరణములయందు
పూర్ణార్థభాగములయందు నాయక సిగ్గుచేత విరహ-
మును అణచుకొనవడమున్న, ఉత్తరభాగములయందు
సిగ్గు మరచి ఆకహంబు రమించడముగా నున్నట్లేటందు-
వల్లను, ఆనయన్న సిగ్గున్న సమానముగా గలగినదిగా
నున్నది గనుక మధ్యానాయకా యనందగును.

ఇందుకుడా హారణము రసమంజరి లో

సమానలజ్జా మదనా మధ్యానా

నాయకుడు 'పతి'యనఁబడును.

మున్ను నాయకుడే రతి నేయఁ దాడఁగెను. కనుక
నాయకాకర్షణ సంఘాత కృంగార మగును.

మ్రాకువలె నుంటివే యని నాడున దేహము
మతానియింటివనె ధర్మాన్ని చెప్పఁబడ నందువల్ల
లప్తౌపమా లంకార మగును. ఇందుకుడా హారణము.

ఇందు తుల్యాసా.

సిగ్గుచేతఁ దనయంగా రాన్చి మరుగుచేసి కొనుట
అవహిత్త మనె సంహార భావ మగును. ఇందుకుడా హారణము.

అవహిత్తాకారగుప్తిః భవే ల్లజ్జాది సంభవా.

నిత్యతే సత్వరాగత్య నిత్యసం కంపితస్తనం.

సురతానంద మోక్షా లక్ష్మణమును ఈ పదమందు మిత్ర-
మముగా నున్నది.

6. శంకరాచరణము, చాపు. (నాయక ప్రకల్ప - సురతప్రియ)
ఎంత సావధాన మమ్మా! చారుడు యిందెవరే! ముద్దుగుమ్మ!
బింతలాయెఁగదీ! వినవే! బంగరుబామ్మ!
చెంత క్రీనోపాల సామియందుఁగ, నామ్మ! ఎంత.

ఉదయకాలమున నువిదరా! పక్షులు

కుదురుగాను కూడి కూసేవేళల్

పదిలము గావించు పదిది నేయిలుచుట్టి

యదరువేట్లు వేయమని దిట్టపరచెవు. ఎంత.

వెమ్మెకానిల్ ఎలనాగల్! నేవు

సమ్మతిఁ గూడిన ప్రమదు తరుణక

తమ్మిపూ బంతుల తావిల్ గమ్మని

తెమ్మెర వేవఁగఁ దలపు మూసెదవు.

ఎంత.

క్రాత్తలాతెం: గదె: నీపాట: డు నే తాం:
 ఇత్తబుకేతని: జేతన దారయని
 బత్తె తాను వాని బడతక దీర్చక
 ముత్తాబ సరుతెల్ల మూలలగా దాచేవు. ఎంత.

ఈ పదమందు మొదటి చరణమున: బట్టల
 కూతబినక తిదురువేట్లు వేయమనడమున్ను, తామర
 పూ వాసనతాం: గూడిన గాత నతనికి: దెలయకుండ
 నటుల తలుపు మూయడమువలన నున్న, ముత్తాబ
 చల్లనవుట రుతనికి: దెలయకుండుటకయి వానిని
 మూలలగా దాచుటయన్ను జూడగా ఈ నాయకకు
 ఇంకా సురతమందు మ్రియమున్నదని తెలయ:బడు-
 చున్నది గనుక యీ నాయక సురతమ్రియ.
 దీని కుదాహరణము.

సంఘట్ట కమల కానన పరిమళ సందా మోమేదుర్య పవన
 దయితారసి నయితా మపి దయితా పరితాపయాచర్య.

నాయక సురతావేక్ష గలదిగా నున్నది గనుక నాయకా-
 రణ సంభాగ శృంశార రసమన:బడును.

దుర్బటముగా నుండే తార్యములను యుటనచేసే
 చాతుర్యము యుక్త్యలంకార మన:బడును. ఉదా:-

దుర్బటార్థస్స ఘటనా చాతుర్యం యుక్త్యలంకృతిః
 కాలమతీక్రమించుట సహించని విషయమే ఔత్సర్క-
 మనీ సంభాగభావ మగును. దీని కుదాహరణము.

కాటాక్షమత్వ వకాత్సక్త మభిలాషాది హేతుభి.

7

జైరతి. మిత్రము. (మృత్యు శీతా)

ఇపుడేల తల తెప్పినే! యేమందునే!
 యిది యెంత బాగాయినే!

కవటమేమో నేవు ఉపచయించినానో

చపలాక్షి! నీపాలసామి వేరేమో తానో.

ఉదటకాలమున సదయ:బడు వచ్చిన

యిది నీయని చని పదవి మ్రొక్కాకాని

చెదరని బత్తి తా చేయి లాగిచ్చి రమ్మని

మదితగా! శ్రమజలముల నాత్తి తినియని. ఇపు.

నాలగా! వానికి పరుపట్టి పతిచెప్ప

పాలు చక్కెరయును పానకమే స:నేవు.

పూల సురతి చేయూనుక విసరేవు

చాల బడతనావు సామియన:గ నేవు.. ఇపు. 2

పదము లాత్తుచు తాని ప్రక్కను నిలచెప్ప

నిదురింపు మిక నని నేవే సద్దణ:చేవు

పదవే! నేళ్ళు నీపాలా యనలేవు.

యిది నీ! మేను వాడినది యని వగచెప్ప.. ఇపు. 3.

ఈ నాయక కోపాన్ని మరుగుచేసికాని బయటికి నాయ-

కునికి ఉపహారము చేయించుచున్నది గనుక నాయక

మృత్యుశీత. ఇందుకు ఉదాహరణము.

రసమంజరి. కోప వ్యంజక

నాయకుడు గూడము విప్రియము చేయుచున్నాడు

గనుక శరు:డు. గూడ విప్రియకృచ్ఛరం. రసమంజరి.

నాంకుడు అన్యస్త్రసంపరాన్ని తానుదేహి కాని సంహ
 షమువలెనే ఉపహాసము చేయుచున్నది ననుక భుజి
 పిహితాలంకారము. అలంకారకాస్త్రమున
 పిహితం పరవ్యత్రంతం జూత్వా సాకూత చొట్టితం.
 ప్రియే శృంగారితే పౌత్య కాతా తల్ప మకల్పయత్.

ఈ నాయిక యీ జ్ఞానప్రత యెడబాసినది ననుక

యీ జ్ఞానశృంగారరసమగును. ? రసప్రకరణము.
 ఈ జ్ఞానహేతు బ్రహ్మలంఛః విశ్లేష స్సంగసి ప్రియే.
 ధన్యహం త్వత్ప్రియా నామ పౌపి తామ్మి న లాభ్యయత్.
 అవహిత్త యసే సంహాభావ మగును.

౪) యదుకులకాభాజి. మిత్రము. (మధ్యాధీర)
 నామేను నేమేననుచును బలకెన
 నేమాట నిజమామెలా!
 ఏమో యని యుంటి నెఱుగకయి నాల్గు
 కోమలాంగ! రాజు గోపాల! ననుజూచి నా.

నిస్సృక్ష్మతా నిల్లయున్న యురము. జూడ
 నన్ను వేదన నేటుచున్నది నదల.
 నిన్ను శేయి నేకు నిదురలేకున్న నా
 కన్ను తెట్టినై కలగెను ననుకను.. నా.
 కోమలాంగిని నేవు కోరినప్పుటి నుంచి
 వేమారు నామది జ్ఞానము. చెందినదిగా
 నేమోచి నాకంటి నేటు. జూచినయంత
 నేమెక్కి. నామోచి యుదరేని ననుచు.

అన్యకాంతల నేవనుభవింపతివేమో!
 నన్ను వినదగ్గర నా తమి దీరెలా
 మన్నించి నీపాల మళ్ల నేవిటులాన
 అన్యభాంబు సిగ్గు చెందితి ననుచు.. నా.
 విశ్లేషణము:- ఈ నాయిక కోపము వ్యక్తముగా
 దెలబా. చేయుచున్నది ననుక మధ్య అధీర.
 "అధీరా పరుషాక్షయి" రసమంబరి.

ఈ నాటకుడు నూతనముగా విప్రీయము. జ్ఞెయుచు-
 న్నాడు ననుక శతనాయకుడు.
 ఈ పదమందు నిల్లకాయ మొకరికి వేదన యింకొకరికి.
 ఈ లాగునే కాల్పనికిన్ని హేతుత్వానకున్న ఇన్నదేశము-
 గా జెప్పబడియున్నది ననుకయిది అసంగత్యలంకారము.

అలంకారము:-
 విరుద్ధ ఇన్నదేశత్వం కాశ్య హేత్వా రసంగతిర్
 విషం జలధర్మైః పితం మూర్ఛిత్యా పథికాగనాః.
 ఈ జ్ఞానవిప్రలంఛ శృంగారమురసము.
 ఈ పదమందు నాటకుడు కృతాపరాధినా నుండేగా
 వారి పరస్త్రి సంశయపు గురుతులను జూచి నాయికకు.
 శ్రోధము స్థిరపడుచున్నది ననుక అమర్ష మనై సంహా
 భావము.

శ్రోధః కృతాపరాధేషు స్థిర్య మర్థత్య మశ్మతే
 (అలంకారకాస్త్రము)

9) ఆనందభైరవి. మిశ్రము. (మధ్యా తీర్థ)

పొమ్మనవే! వానివే! ఆ
పొలకెకి మాయంటి పొరుగున జాగ. పో.
కొమ్మన! అచటికి నీపొలుడు పోన
రమ్మని పితచిట్లు రావు చేసేదవుగ
పలుమాఱు ఈ వెన్నముచ్చు తా, బలమిది
బలమిది ఈడకు బాడేల వచ్చు!
నితల పరికినదే హెచ్చు నీకు, దేలయదు ఇప్పుడా
తెలివయింటనే చూచ్చు .. పో..

వేలయాత యది దాని సొలపు ఆ
వేలది మోము, జూడవే! యెంత నెలపు
తలకెక్కినది దాని వలపు-వెల
ములరేవు ఇక నేత! మునుపటి తలపు. పో.
ఇళ! దొత్తమెల్ల నా తానా నీ-
పొలుని గూడిన పలుకె నేగానె
తెలుసును పోపోవే! బాన! వాని!
బలమాఱు పలువకు పడవే! నయాన. .. పో.
విశేషాగ్రహములు: 1) ఇదిన్ని మధ్య తీర్థనాయక,
2) శరనాయకుడు, 3) స్వీభా వాక్త్రులంకారము, 4) ఈర్ష్య-
విప్రలంభ శృంగారము, 5) ఆమర్శ మను సంజాతీ భావము

10. కల్పణి. మిశ్రము. (మధ్యా తీర్థ)

ఇందుకు కన్నేరు నింపవే! లలనా! నీ
కింత కావము వచ్చునా!

కాండతివతె కాజ నీపొలు! దేంద్రెన
మందగమనలతో మాటాడి నవ్వేనా! .. ఇం..

నిను మాయంటికి నిన్ను మెలకాతే-
దనుచును పొరుగింటి వనజాక్షి యడుగుగా
జిని దాని! జేరవద్దనుటకై చెలవుడు
ప్రస సోమ పటముల మును జేర్చి తలయూచె. ఇం.
వీమమ్మ! నేడైన నెపుడు వచ్చెదవని
యామాయలాడి నిన్నుడుగ న సదయండు
ఆమాట వినలేక తామరరేకుల
నేమో చెట్టును మోము వంచుకొనె .. ఇం.
ఏకమై నీపొలు! దేనయ వచ్చేనని
ఆ కరికిండు పల్క మని వేత నతడు
కోకటికి దెచ్చు కోమలాగుల! బూబ
చాకల నేవను చాన! మాను మనె .. ఇం.

విశేషాగ్రహములు: నాయక కన్నేరు నింపాచున్నది
గమక మధ్యా తీర్థతీర్థ. ఉదా:- వచనరుదితే- రసముఖ.
నాయకుడు శరుడు. ఒక ప్రసక్తిని మాటలాడు-
చుండగా ఇంకొక విషయముగా తిట్టమయ్యెది
సమాసోక్త్యలంకారము. ఉదా:-
సమాసోక్తి: పరిసృజ్య: ప్రస్తుతే ప్రస్తుతస్స చేత!
అయి మైంద్రీముఖం పక్ష! కక్త స్తంబతి చంద్రమాఖి.
ఈర్ష్య విప్రలంభ శృంగారము రసము.
ఆమర్శ మనే సంజాతీ భావ మగును.

ఈ పదమండు నాయకుడు బాడ చూపునదెల్ల
తనపెండ్లానికొక యర్థమున్న పొరుగింటి బాణి
కొక యర్థముగా నున్నది. నీపాలని బాణ్ సఖి
చేసే సమాధానము తెలిసికొనేదిన్ని ఆంధున గల
(సంకెటాన్ని) తెలుసుకొని యెత్తేదిన్ని రెండు విధములు-

గా నున్నది. . . . .
సఖి బాన్ మెల్ల నాయకకు సమాధానముగా ఒక్క బుద్ధ
మున్న విర్రాధముగా నొక్క యర్థమున్న రెండు విధములుగా
నున్నది గనుక ఈ నలుగురువల్ల ఏనిమిది ప్రకారములుగా
అర్థమునుచున్నది.

11) బైరవి. మిత్రము (బేలకదీర)
ఈలాను నేమిడు బాంబు దగునటవే!
యెంత మనసు దిటవే!

బాళాన్ నీపాలా! యని నాటా! బుకదీ!
పలాతి కోపము మానవే! గట్టి దానవే!

విరులు వాసన వలే నిరువుర మొక్కటై
మెలకుచు నుంటిమిగా!

అరగిమిల్ మొకరి నొకరు చూడకున్
నాల్గు జెందుదుముగా అట్లుండగా.. ఈ.

ఒక్కనాడు నేవు బెయ్యారముగ వచ్చి
ఒరగరి: యని పిల్వబా!
చక్కరకెమ్మో వాని కొరికెంతో నీకులు
సాకిరంచబా! నవ్వుకానబా. ఈ.

కొన్న మగడు నేవే నీపాల! యని గూడి
నన్న మెచ్చన లలనా!
వెన్నో పరిహాసములు నవ్వులు కేక-
లన్ని మరపు వచ్చునా! యీ సమయాన. ఈ.

విశేషాగ్రహణము:- ఈ నాయక రతియందు ఉదాసనము-
గా నున్నది గనుక బేలకాదీర!

రసమంజరిగా. రత్నోదాస్.
నో తల్పం బజసే, న బల్పసి సుధాధానానుకూలా నిన్,
దృక్పాతం కురువే న వా పరిజనే కోపప్రకాశజ్వలాత్,
బ్రహ్మకైతకగర్భగణ! దయితే! కోపస్స సంసారవనం
తత్ సుదేవ, నచేత్ కుత్య సహచర కుష్మత సాచిస్తేతం."

'కొన్న మగడు నేవు' అని చెప్పబడినందున నాయక
పరకేయ. నాయకుడు పరపురుషుడు గనుక ఉపపతి
అనునదగును. రసము ఈ బ్లాన్ శృంగారము.
"విరులు వాసన వలే"నని యున్నది గనుక భర్మ బప్రే పమా-
లంకారము. అపకారిగా నుండే పురుషునియందు నాయకు
కోపముచేయుచున్నది గనుక "ఉగ్రత" అను సంజాత-
భావ మగును.

అపకారి షు పొరువ్యమురతా తర్జనాదికృత్
జిత్తానీ మంద! కందబ్బ! త్వష్టే తాస్తే వృది ప్రయ్య.

సారంగము. మిత్రము.
అరగినావా! లేక అతడు వచ్చినాడని
తెలియలేవు భామిని!

కలకిల్! నవ్వుకుఁ దెలుపవో యిట్లుని
 ఇళి ఇళి! వేద నీ పాలసామి పయిని
 సరసుఁడు వచ్చిన సమయమునను లాన
 పరసతులకు నెల్ల బాగుఁ బూజించువే
 మరిబాధ నకుఁ దిందు మాటలాడి నాడ-
 తెజోశివ విసక నీవేమేమో పాడేవే. ౮౮॥

చెలువుఁ డంపినట్టి చెలకాఁగా పనిమాట
 బలమిని తిరిగెదవని కాట్లుఁ దానినేవే
 కలవ . . . . . పన్నిన
 బలకల్లు లాడెదవని తిట్టెదవు నీవే. ౮౯॥

కనులకెదురుగా ఘనఁడు నిట్టినవేళ
 వనితల్! తలదంకి పత్రము చదివేవే
 వనిత! నిశ్చేట నీ పాలుఁ తనుచు నే
 ననుగా కైమి పరిహాస మునేవే. ౯౦॥

వికృతానామములు:- 1) నామక పేలుకాడెద. 2) నరనాయ-
 కుఁడు. 3) సఖి! యులగిగాఁగో! లేక యుతఁడు వచ్చిన-

దెలుగవో! " అని యనుమానపడి అడుగఁగా నాయుక
 నవ్వేటందుచో కోపము మరుగుచోయుట అనుపడు-
 చున్నది ననుక బ్రదికిరిసుమానా లంతరమనును.

సాధన్ సాధన మాత్రాక్రా దనుమాన ముదీరితం.
 తంకను మానరూపా తప్రవృత్తిక్రయయోక్తవేళ ?

5) ఈ జ్ఞాన్ విప్రలంభ శృంగార రత్నము. 6) అవహిష్ట యను
 సంహార భావము.

నీలాంబరి. మిత్రము.

13) తరుణిల్! నిశ్చే కోరిన నా పయి
 దలు లేక కోపతాపాలా!

మరిమరి! దక్కినానాథా! తెలుఁగను
 తియ్యాస పడుకు నీ పాలా!

పరకాంతలఁ నస్త్రేత్రి చూడని నా
 వద్దనే కోపతాపాలా!

తరువునఁ నీకల దాచినదాత! నేనె-
 వ్వరు! తెల్పుము నీ పాలా! త॥

నేనిపు డాంతిగ వచ్చివేడితే
 నెనటక కోపతాపాలా!

శ్రీనివాస! యిపు డిది నిజమేనా-
 పై నేరము నీ పాలా! త॥

వంచన విడిచి నీ వింతుకైన నెన-
 రుండుక కోపతాపాలా!

మంచవేళ! జగద్బంధకుఁ డెవరు ప్ర-
 పంచంబున నీ పాలా! త॥

వనితల్! పరహింసయుఁ బూని పరితా-
 పము లేక కోపతాపాలా! త॥

ప్రణవతినయనా దయ యందరికి నీ-
 వలె నల్లునా! నీ పాలా!

వికృతానామము. బ్రదిన్ బేలుకాడెద. పరకియ.

5) నాయకుఁడు ఉపపతి క్రమైన్ విప్రలంభ శృంగార సము

14) స్త్రోత్రము చెయ్యగా నింక అనువదించునట్లు గనుక
స్తుతి నిండా లంకారము. ఉదా:-

సాధు డాతీ! వ్రన సాధు కర్తవ్యం కి మత్తం పరం,
ంకున్నదట్లే విటానాని దంతై రపి నస్తై రపి.

5) అవతూత్య యను సంహార భావము.

14)

జలహారి. మిత్రము.

చేయి మించరాదమ్మా! నీవీలాగు

విమందు గోపాల నేలుగదా! విరిరెమ్మా!

కామించి దానిలో కలసి ననుచు కామ్మా!

లగ్నకనాథుని లగ్నకలో! చెండ్లాడి

యోగాంతంబున నెంతో కానియాడి

ఆకాంతను గూడె ననుచు! జోతువా! మోడి

యీ కారణ మేమే యీవేళ విడనాడి. చెయి.

జలబాడ్డి! యాతని జనమెల్ల కానియాడు

అలబాడికి ఈ అవని నెవ్వరెడు

ఇది సంకయ మింక వలదే! విడు విడు

నలుగురు నిను! బాని నవ్వేరిదా! చూడు! చెయి॥

ఎలమి కోపతాప మెవరికైన నాదా!

యెమ్మే కానిలో నేవేళయి వాదా!

వలదు నిన్నేల గోపాల! ఉడడు గాదా!

పణాడి నీకు వ్రణ్య పాపము తెలియదా!

విశ్లేషణము:- 1) సఖి చెయి మించరాదని చెప్పుట వల్ల

నాయక అధీర. ఉదా:- శ్రీకృష్ణుని తాడనాడికం కోపప్రకాశం.

రసకుంజరి ల్.

3) ఈర్ష్య విప్రలంభ శృంగార రసము. స్వభావగర్భిత-
కారము. ఉదా:- యను సంహార భావము.

15) అకాశా. మిత్రము.

ఎవతె తాళు నమ్మా! యీ నడతలు

విమందునే కామ్మా!

సవతియను గోపాల సామి కెక్కువేమి!

యిదిద నావతె నది యెక్కుతె కలకాల! మేవతె॥

పసిదానను నాపాసుప్రై వాడు

ముసుగు పట్టుక యెక్కు మూలలో! బవళించి

నిసివేళలో నలసేర జినేత్రిలో!

గుస గుసమని పలుకుచు ముడ్డులాడితే. ఎ॥

అక్కణ్! నేదాని కాకుమడుపు తీయ.

శ్రుకున! దాను నా కన్ను లట్టై మూసి

పుక్కిరి విడిచి అచాటి కాస! మోవి

నాకితె అలదాని నోరు చూచి చూచి. ఎ॥

రేపగలని తెలియ! తేక వారిద్దరు

ఈపడకింటనే కాపురమై యుండ

అపరాధికి సుండ కోపముగలనాడు

గోపాల! డు నను! గూడ వచ్చు చుంటే. ఎ॥

దీరాదీరజ్యోత్స్న కనిష్ట.. రసమంజరిలో ఉదా:-

శ్రీ దైర్ఘ్యే దైర్ఘ్య పరిశ్రుహ శ్రుహిళయో రేవేద్య గో: ప్రీతయే

రత్న ద్వంద్వ మనంల కాంతి రుచిరం ముష్టి ద్వయే న్యస్తానా.

వికసాన్య కలయనే కరే ప్రథమలో రత్నం పరసాన్య ప్రయో

కస్తా హస్త మిహా త స్పృశనే కుచతటే మానంద మావిందతి.

- 1) పతిః శతః, 2) కుచ్ఛాన్ విప్రులంఘశ్యం గారరసః,
- 3) స్వభావాక్స్యలంకారః, 4) తిసానానామ సంహారభావః.

16) మోహన. మిత్రము.

ఇల్లాళిని ఇట్లు చెడుతురా! నిన్మీక
వేలాసువే ముడుతురా!

మల్లాడి నీపాల! మనసిట్టి కలెయెరతురా!
మాంబుచేసి కామ్మల వశపడుతురా! ఇ.
గుంటకయిన వే నుడికైనఁ బావఁగ
వెంటవెంటవే నేవృ వెంటఁజేవృ, వద్దందే త్రి-
[గుంటఁబూచేవృ నే మోవింయు గంటిచేసేవృ-అంతఁగోన-
వృంటవచ్చేవృ]

గుంటిగానే నంట నుండఁగఁ గుంటతనమున దూరి నాచను
జుంట వద్దన అంతితివి తిత్తింటి కోడల నంట వేరువక॥ ఇ.
దిట్టమాంబు నేను నట్టింట నిదురిం-
నట్టివేళ నను ముట్టి బూచేవృ, నేచెడతే
కట్టుకానేవృ తిట్టివ నానారట్టి మూసేవృ
నావేపున తట్టి వేదేవృ.

నట్టి బాడవు ఇట్టులను నను
రట్టనేలయను కట్టు కోకయు
ముట్టి దిప్పును నట్టి ముద్దులుపట్టి

మోహము బుట్టఁ జేసితివి. ఇ.

తెగువఁగ నను బుట్టపగలు గూడితివి
తగునా! నీపాల! ముగనాతఁ గదరా చెకొట గోరు

తనిలంకున్నదిరా! మోవి గాయమే-

వగ దాచుదురా! అంతఁగోన నగవేమి! పదరా
నిగనిగ మనే మొగము వాడిను
సొగసుకన్నులు తాగరు మోరెను
మగని ముందర దిగుట వడియే-
వగను నే చేరగల నయ్యవెయ్యి!

1. వరకేయ, పరపురుషాసురాగనీ పనా వరకేయ, రసమయి.
  2. ఉపపతి. 3. నాయకారబ్ధ సంఘాత శ్యంసారము-రసము.
  4. స్వభావాక్స్యలంకారము, 5. శంకానామ సంహారభావః.
- తినిజ్ఞా భాగ. మోత్రేష్టా శంకాలజ్ఞాది సంభవా
జ్ఞా స్వత్యస్య ఇతీశత్వం మృదా పరిశతస్త్వయా
సోమంశిజ్ఞై స్తుపులకైః తథాపి పౌషి లక్ష్మణాం.

17) ఇలహరి. మిత్రము.

ఎంతనేర్చు నేర్చినాడమ్మా! చూడు
వీమందునే! యిపుడు
ఇంతనేర్చినట్టి యీ నీపాలుడు
ఇది నీ సాత్త్వికుని వలెనే వెలసెడు
విరి బాగోయెక్కడె పురుషవేసముఁ బూని
సరసుని వద్దికిఁ జనఁగాఁ గనుఁ గాని
తిరసి వేగమే తా నాడవేసముఁ బూని
వెరచినట్లు దాని వెంటనే నడచెని ॥ ఎంత॥

మగదాడపుడు నేయఁ దగిన బాడతెల్ల
మగువనేయును వేసమని యెఱిఁగింప

వగవగఁ దాఁచుటఁ వలపించఁ దాఁదాఁదన

నగుచును తలవంచి సొగసుచూపుటఁ జూచె.. ఎం.

మరుగఁబున తావున నిరువురు పోవఁగ.

దరుణి వేడుక నేయఁదలఁచి సరసమాత

తరుణుఁ బదియని తానె నీ పాటఁడు

సరసి జాన్మిని గూడి చాల చాకిరించెనే. ఎం.

వరకేయాని సారితా:-

యాని సారయతే కాతం సాని వేదాని సారితా.

అగణిత నిజ కుల మహిమా

లంఘిత గురుచాల సఖిజన స్నేహః.

బ్రహ్మ వక్త్రే కన్య సానం.

వరపు మనుజుగ్య పౌరానిరవ్యక్తా.

2. ఉపపత్తిః, 3. నాయకారణ సంభాగ కృంగార్య రస్య.

4. ప్రభావాన్మలంకార్య, 5. అవహిష్టానామ సంహారభావ్య.

వర్తిన్యమాణ సురత గోపనా నాయకా.

(8)

కాంభానిజి. మిత్రము.

అన్యాయముగ నే నపదూరు పోతైతి

అతివహ్ని! రేమందునే!

మన్మథులారా నీ పాలసామికి నాకు కట్టని పతకము

ఆ సకసుఁడు ప్రీతిచేసి పిల్వఁగను

లో సము చూపి తేనే!

మానీ మహా నిజి మరయోదగాదని

వే సారప్రేక్షిత్తేనే!

దోస మెన్నక బట మోసకత్తెలనేల.

జేదెద రేమందునే!

ఆ సదీర వే ననుభవించక న-

యాన్యెన్! నకిర వల్ల మన్య సామెతలేతి..

అటపాటలకై అతనిలోనునే

మాట లాడినందుకా!

బాగుటలకెదుట నే పొద్దు వానింటికి

పోయి వచ్చినందుకా!

సూటిగాను వానిఁ జూచి నవ్వేయట-

తాటు చొనినందుకా!

పిటికె! యీ నేల పోపాప మెటుఁగకనే

తాటిక్రింద పాట త్రాగినచందాన. 6.

వికమై నీ పాటఁ దెనలు వచ్చెనంటె

వీకిది తనదంటేనే!

కోకలెత్తి నట్టి కాటె తనము చూప

లాకు పో పొమ్మంటేనే!

ఈ కారణమేమో! యిది తెలియ వట్టి

పోకిల్లు చేకాంటేనే!

లోకము మూయను మూకుటు నలదట!

చాకివాడు వృథా బావకి ననినట్లు.. 6.

1. వరకేయా. వృత్త సురత గోపనాన.

2. ఉపపత్తి, 3. నాయకారణ సంభాగ కృంగార్య రస్య.

4. ధర్మలప్రోవమా లంకార్య, ఇందులుల్లసాన్.

వితర్యానామ సంభాషణావ్యం.

సందేహ తల్పనానంత్యం వితర్యాః పరికల్పితం.

ప్రయోగామి సఖ్యం యద్యప్ స్వయం యామి తదంతికం.

ఇలవారి. మిత్రము.

ఈలాగు పొండుడు! నీవు బంటి నాను

ఇప్పుడెచటికేరవు వేరను.

మేలు పయోధరములు చేరి యెదుటను

మెడలుగ నీపొలా! హరి! యనుచును.

చెంత నుండెడి గుడిచాటు చెరిగెన

శ్రమముదీరి సుఖమొంద నీరక

మంత యీ తరువును బూచయిన నీటవక

యెంత సుఖము! జేసె నీకొచ్చు యనుకోక

నీవు కట్టుకోక నిటు బాళింతులవక

యీవేళ బూసర! పొతవు మాట వినక

శ్రావ నడుచుటకు! దాడెవ్వరు లేక

యీవగ ముందువెనుక యెఱుఁగక, " ఈలాగు..

ఎవ్వరిండు రానెఱుఁగ నట్టి తావు

ఇట్వని నన్నాకడ నెందు గనినావు

తిష్టలనయినా నెందు నిటవలేవు

హరి హరి! నీపొల! యెల బ్రమనెదవు. ఈ..

పరకియా- వాగ్విద్య

నిజతర తమాటవల్ల విచకిల రాజవిరాజి హావకంఠే

పదిక సముచిత ప్రవాద్య తేప్ర సవితరి తత్ర సత్తదేనివాస్య.

2) ఉపపతి. 3) నాయకాకర్ష సంభాషణ కృంగారసం.

4) సమాసోక్తిలంకారం.

సమాసోక్తిః పరిసృజ్యంతి ప్రస్తుతే ప్రస్తుతస్య చేత.

తియమైంద్రీమయం పశ్య! రక్త క్షుంబతి చంద్రమా.

5) తివహితా నామ సంభాషణావ్యం.

(ప్రేమాయరచనమునకు, త్రిందిక్షుకము ప్రకృష్టమై

యుండును.

శ్రావ్యోన్మేషే ప్రసరణాయే, నకించ త్పాంథ! విద్యతే.

పయోధర్యాన్యతీం దృష్ట్వా వస్తు మిచ్ఛసి చోద్వస.)

20) కల్పణి. మిత్రము.

బాటడ వని నిన్ను! బాల ముద్దు లాడి

ఫల మిది గయి కాంటిరా

మేలైన రాజగోపాలసావి! నీ వేద

వేళ తల్ల చను పొల తాగ గావే.

చాచి చాచి యని నీ చెయి సోకిన

చూచుకముల! జూడ! జూడ నల్లనయె

నా చెట్ట పట్టుక నడవ నేర్చుకొన్న

తి చాయ నా నడయి తిన్న నయె..

నిన్ను నిదురల ముచ్చ నీ వడ్డ! బవళాచి

కన్నులకేవేళ కడు నిదురయి ముట్టె

మన్న తిన్న నీవోమమర ముద్దుల పేట్టి

మన్నన రుచి పుట్టి తిన్న పోగాట్టె.

అశ్వవంశునుగాన నిశ్చయేత్తుకాని
కన్యకన్య తావ్రతెల్ల నిశ్చయం తెలిసినా
సన్యమయిన కటి తిన్యగ బలమయెన్
నన్యల దలచేవు మన్యకు నీపాల!

1) పరకీయా - వాగ్విదన్తా. 2) ఉపపతి.

3) నాయకారబ్ధ సంభాగ కృంగారరసం.

4. అసిద్ధవిషయం హతాత్మ్యం లంకాకృ. ఉదా:-

త్వమ్మృణాభోజ్యయా నూనం పద్మైర్వరాంతే శశి.

5. అవహిత్తం నామ సంభాగభావం.

21)

అతానా. మిత్రము.

తరుణి! తెంత చాతుర్యము చేసెనే!

తాను మాటాడకనే!

అరుదైన నీపాలు! ఉంటి నాడనే!

అపకీర్తియు రాకనే మెల్ల మెల్లన.

వాసింతి కేగను తనయింటి లాగనే!

వాకిలించి నందునే!

పూని తలపు వేయ మాత్రవతకనే!

చాన వంక భోషి నే! విమందునే!

వడిగ మగడు తన కావాకటన!

పరుపువేయ మనగనే!

తడికి బడినబట్టి తే వేనల్లచట!

తానే పడచానే నీద్యురాసుననే!

మరియెకనాడు తాతిరి వంట తా-

మసవరచె ననుచు నలగి

వరుడు ఎదుట నిల్వకుమని ఖండింప

మరుగున నీపాల వారిని జెర నిట్లనే!

1) పరకీయా - క్రియావిదన్తాన

దాసాయ భవననాథ బదర మవనేతు మాదిశతి!

హేమంతే వారిణాక్య పయసి కుశారం వినిక్రిపతి.

2) ఉపపతి. 3) నాయకారబ్ధ సంభాగ కృంగారరసం.

4) యుక్త్యలంకారం. ఉదా:-

దుర్బుటాశ్చ సన్ యుటసా చాతుర్యం యుక్త్యలంకృతే!

5. అవహిత్తం నామ సంభాగభావం.

22)

పంతువరాళి. అది. (ముదిత)

రాణా! మావిడిదికి నాకసార!

రాణ! చక్రధార!

శ్రీరాజ నీపాలకార!

చిత్తమునను దయయుంచి మురారి!

అంగజుజనకా! నిను! దలచెనదే!

అట్టి దేహ(మ) పరవశ మయ్యెనిన!

పొంగి గుబ్బ అదా! పులకించెనిన!

భాగిని శయన! మంచి సమయమిదిగా!

నీమునిగేరు నీమోము! బూచినదే!

నాకిది బాగ ముద్దిడ! గురేనురా!

సోమి! నీవు మాటలాడుగా నీ-

చక్కర మోచాన పదలేనురా.

అకు మడుపు అవ్వగాను నీ చెయి
సోకి నంతనో కోక వదలెనా
వికాతమున నిన్నె నయిగ నీ పాలు
జ్జన కలాడ నీ లోక మే ముతయెనా

1) పరకీయా - ముదిలాచ, 2) ఉపపతి.

3) నాయకాకర్ణ సంఖ్య గన్యం గార రసం

4) భక్త వాచక బ్రహ్మ పరమా లంకాకర్ణ

5) మల్ల నామ సంఖ్య భావ్య. ఉదా:-

మనక ప్రసాదా మర్ణం సోతే ఇష్టావాప్నోతి సంభవ్య

ద్యుష్ట ప్రయోజన త్రనేవ వర్ణాని పత్య లోపమా?

23)

అనందచైరది. మిత్రము. (లక్ష్మిత)

పారిషోదా మిద్దరును తేనా!

నీ పాలదీనా!

చేరియుండగ మతిది చూచెనా!

చెన్నుగా! యిక నేమి నేయెనా!

అన్యదేశంబులను ఉంచుక

అళుకకనో నిమిష మెడలాయక

కాన్య మగడని పేరుపట్టుక

కోరె తేడబ్బటకు పేరువక. పా.

అసలగడను నీ వప్యతు ట.

సోసి! యనుచును నన్య అలవగ

కాని వాసుల మనుచు ముద్దుగ

కాప్యరము నేయటకు వేగ. పా.

అన్య నీ పాల! నిను జేర

కన్య వాచలు కాన్య వాడి-

ట్లన్య జనులను నన్య దూరుదు

రెన్య తాళుదు నిన్య దీనా.

1. పరకీయా - లక్ష్మిత. 2. ఉపపతి. 3. స్వభావాత్క్రమ-

కాకర్ణ. 4. శంకానామ సంఖ్య భావ్య. ఉదా:-

అనిష్టా భాన్య మోక్షప్రకృతా శంకా లబ్ధాది సంభవా

జ్ఞా స్వత్వన్య త్ర తేకత్వం మృదా పరితస్త్వయా.

24)

జైరది. మిత్రము. (కులట)

అన్యాయంబుగ కులట యనుచు వేగ

న పకిర్తి పాలయితిగా.

వన్య లాడు అట్ల నన్య దూరేరుగా

మన్యారు గా పాలు మన్యారు. ఎలనాగ!

అకలదప్పించు నా వరకము అది

నాక నాక్కడేళ కనులకు నిదురయు

కోక రవిక విశప్పు కానుటయు నిటుల వ్య-

ధా నాల వారముట నీ కామమెటుదీరు

సతుల మోహముతోని లుతులను బాలలు

అతే వ్యక్త తే వన్య తతుల నెల్ల మాని

క్లితని పురుషులను వేరకును తిరిగ

యిది స్వల్పమే యుండు రతిసుఖమేదే!

పెల్ల లోకములకు నేని కాగలనా!

చెల్లగా! మృగములు జనుల చేరెనా!

నాల్గు సతుల నేట గోపాలః కయినను

చల్లగ ననుఁ గూడి చపలముద్రునా

1. పరకేయక కులటాచ, 2. దేవపతి, 3. నాయకాశ్వు సంభాగ శక్యంగా రసం, 4. ఆత్మస్థి రలంకారం, 5. అత్మస్థి రత్నం తాదర్శం శౌర్యగానాన్ని వర్ణన-
మిత్తం తాదర్శం, 5. నిర్మల నామ సంభాగ శక్యం

25. మోహన. మిత్రము. (అనుశయన)

భావజనక నే నేవేళ నినుఁ బొర

తావు తేదు గదల

బొబ్బగ వచ్చిన త్రావతా వేతతను

నావేళగుణము నే నల్లాడవలసెను.

ఎక్కువ చేకరి నోదారి తెలయక

ముక్కుకు చాయగా మను నడుచుచుచెలు

లాక్కరయిన తేక తెలుంటి త్రావను వచ్చి

కక్కన పడితి నాయక్కర దీరుతుతే.

అద్దరాతిరిని నిద్దరతేనీ

సద్దనకుక యా పోల్తు నోనురాగ

కాద్దిగా విభావూరి సద్ద వినుచుండ

వద్ద నిండు తావను వేస్తే లగుపడి

శేషగలును నే పోల్పు గోరుచును నే

నేపాటుపడి వచ్చితినిక నోమి నేతుల

గోపాల! నేకేమి! కీటిచెలులవారు

నాపాప ఫలము నిన్నున పునితేదుల

1. వర్తమాన స్థాన విధుల్ల నే నాను శయనా, 2. దేవపతి.
3. నాయకాశ్వు సంభాగ శక్యంగా రసం, 4. స్వభావ శక్య-
లంకారం, 5. విభాగ స్వభావ శక్యం

26. తాడి. మిత్రము. (సాహసితా)

సాహసంబు గంటిం నే చెల్ల!

యిచాన నమ్ముదుల

దోహము మరుతదో గోపాలనిపయ

మోహించి నిన్నటి మొటికె యిప్పుడు నేయు.

పనిమిటి వద్దను పవళించి నిసి-

వేళను నడవకుఁ బోయి తనచెతులు తట్టి

వనిత యుచట నే పవళించి తెల్ల-

వారి నంశలు మనుచును బలకమాడె నే.

పట్టి సుడిలు తెలుకాట్టి నని శేయిని

గట్టి కూత అడఁగా దిని వారి వచ్చి

ముట్టి యుతడు భూతి పట్టఁగా గామిని

నిట్టూర్పు అడి దేవ మట్టి నితేనీ.

గుడికేరి రాగా గురితప్పి యుకట! నే

వడిగ గోపాలని త్రావను పవళించి

పడఁతులు వేతక నాత్రులు నిలువనే

తడవ నా మానము దక్క ననుచు వచ్చి.

1. సాహసిత, 2. దేవపతి, 3. నాయకాశ్వు సంభాగ శక్యంగా

4. యుక్త లంకారం, 5. లక్ష్మణము

దుర్లుభాశ్వు స్వ యుట నా మాత్రం యుక్త లంకారం.

5. అశోకం నామ సంభాగ శక్యం

27

సురటి. మిత్రము. (కన్యక)

రాజకన్యకయు తప్పుక చూచెని

తరుణి సిగ్గుకూని

జాబనేక్కి దివ్యభరణములు పూని

రాజవేదిని వేడలఁగ గోపాలని,

వరతైల మంటి ఇలకమాడి బాసుగ

నారపయిన మేడపయి నాయారముగ

తిరుగులాడఁగ దాని పిరుదులఁగ

తరుణి కట్టుకోక తానె వడలఁగ "రా..

ఎండ నాట యెట్లుండునో యెఱుఁగక

నిండు యతావనమున నండఁజొర చెట-

లండఁగాను నప్పు పండువెన్నెలగాయ

దండిగాను జొరమునిండిన కనులతో

లలన చనులు పోగి రవికంఠు చెదర

లలతమయినంకుట్టి కెక్కిగ్గి వియదర

వలచి నోట సతులను జూచి చెదర

వడిగ గోపాలని చొర చుది వదర.

1. కన్యకా, 2. ఉపపత్తి. 3) తిరులాంబా దివ్ర లంభాశ్శంకారము.

4. స్వభావాత్మక లంకారము. 5. చపలతా నామ సంభాషణావ్య.

28

చైరవి. మిత్రము. (సామాన్య)

పిమిటి బాగ నాల తనము చేసెదదె!

యెలనాగఁగ! నేవు.

సామాన్యఁడు నాదె! బాన! గోపాలఁడు

తిమామఁదాని కామకుఁడని యెఱుఁగ.

వగవగపలుకులు బిగువులు నగవులు

సోగసుచూపుట యీ వగను వనముచేసి

తగిన తాకము తెల్ల తాఁ బట్టుకొనలేక

వగకాని కోక కావతె నని యుడిగెవు.

వలపేడదేమన వారికి మానిన!

వలపించి వలపించి యెలసింప చెటవుని

పలుమారు తనయింటి బంటుసేయుట మాని

చెడకత్తెలను బంపి పిలవించెదవు వాని

నిను వాడెనయఁగ నేవు తత్తఱుఁచి

తనిచి దీనినయటలను జూడతెఱుఁగింప

మొనసి గోపాలని వేతాసపుచ్చఁగ మంప

తనువును వటును మాధవున కాపుగింప.

1. సామాన్య, 2. లక్ష్యం. దివ్ర మాత్రా పాధిక నకలపురుషాభి-

లాంబా సామాన్యవనితా. 2. వైశిష్ట్య :- బహుళవేదాన్విత-

భాగ రసిక వైశిష్ట్య. 3) సంభాషణ శృంగారము.

4) స్వభావాత్మక లంకారము. లక్ష్యం.

వస్తునా వస్తునా యత్ర సంబంధ్య పరికీర్తనై.

చిత్రాత్మకా చిహ్నా సా స్వభావాత్మక రుదావృతా.

5. చుడి తామ సంభాషణావ్య:-

చిదుశ్చ శశ్వదశ్చ నిర్ధారణా మతే.

29

జైరవి. మిత్రము. (సామాన్య)

ఇటువంటి సుదతిని ఇకను చేసికొనరాద

ఇది నేకు మరియూదా

కుటిలు: ఉయన రాజు గోపాలు: ఉచు గాదా!

గుణము మరపురాదా! దానితోపాదా! ఇ॥

నిదురకంటికిరాక చెదరిచెదరిపో

నీవేర పితచేసిరా!

మదనతాపమున మరీ: ఇట్లు పోయిన

పెదవి గాంతుము చూతరా

ముదిత గూడము పూట ముమ్మాటి వలదని

పెదవల్లనది గదరా

మదవతులకు నేమి మండుపట్టెదవా

దుర్మ మేమిదెలుపరా! నిర్ణయాపరా! ఇ॥

ముసలదానను నిను ముతుపు దెమ్మనుచును

ముసుగుచు తిరిగెనా!

పసిడి దోపులచ్చు ప్రభువుల పితలన

పరవయు చేసెదనా!

ఇ సుమాంత నీదయ గతినినదే చాలు

• ఇది పదివేలనని

పసి తనయున మా పదా: తిని నీ విట్లు

వసన పతిచూ దగునా! యీ సమయాన. ఇ॥

నిస్సృహ: బాసిక నిమిషంబున యది

సన్యమయి నేరెనుగా.

తిన్నమావారము తిటపాటలును

తిప్పడే మరచెనుగా.

పెన్నరానిదెల్ల నెన్నచు తలయూచి

తిన్నగ నెవ్వనుగా.

పన్నగ శయన! నోపాల! నిన్నెనసిన

దెన్నరాదనుకొనేగా నీకిది బాక..

1. సామాన్య. 2. యాతి:- తొత్సవ్నపాతపాతంగలా దూర.

2. వైశిక్య: 3. నాయకారజ్ఞ సుఖాని గ శృంగారము.

4. సిద్ధవిషయ హేతూత్వే క్కాలంకార.

రక్తం తదాంఘ్రియుగళా భూ విక్లేపణా ధృవం.

వ్యాసాక్తి రలంకారమపి సుస్యజ్ఞిం.

వ్యాసాక్తి రన్య హేతూత్వాన్ బుధాకారన్య నోపనం.

5. ఈతానామ సుఖానభావం

తిరిష్టా బాన్ గమోత్తే క్కాలంకార లక్ష్యాది సుఖవా.

జ్ఞానోత్తరన్ ఇతశక్యం హృదా పరిచిత ప్రయా..

26.

కాంభాని: మిత్రము. (సామాన్య)

చక్క: దనము చూచి శ్రమమందుకురా

యంత్రజాలకత్తె గదరా!

అకి: తేవా! దాని వలలో మళ్ళ మేరా! చెప్పరా!

శ్రీ రాజగోపాలదేరా!

కాంచె గత్తె నాదు: బాగా తెలుసుకొమ్మ

కోమల మటు మాయ తెవ్వ: ఉయన నమ్మ

వంశనమాట లావన్యలాడి సోము
 వశల నీ వేటుగవు వలపు మిగులుకొమ్మ
 బలమిని చేబట్టి పచ్చిపచ్చిగాఁ దిట్టు
 పడకింజిహ్వన వెలుగులు తురుని దాచిపెట్టు
 వలపు తాళలేననుచు నెత్తి నాట్టు
 వడ్డ జేరిన నాపనికి నామముఁ చెట్టు.

నిన్నఁ జూడ వచ్చెనటల్ల యది నిన్న
 నేరజాల్చి తప్పునడతల్లె విన్న
 నన్నెనటు లొకన్నె నేటట సున్న
 నామాట నేకింకఁ జెబసు సంపద మన్న.

1. సామాన్య. 2. వైదిక. 3. ఈర్ష్య విప్రలంభ శృంగారకస్య.
 ఈర్ష్య హేతు ర్విప్రలంభ శ్చ విశ్లేష స్సాగసిప్రయోగః.
 ధన్యః మాం త్వత్ప్రియా నామ పాలపిత్వా స్మి న్నరా ద్వయత
 4. ఆత్మాత్మా వమా లంకాశ్చ. 5. ఆసూయా నామ సంజాత బావ్య.
 పహ్ తక్ష్మా సహిష్ణుత్వం ఆసూయా పరికల్పితా.
 వేత్స్యన్ ప్రియాన్వితా మన్నం బాలాన్ దరుశేత్సఖా.

27 చిలహరి. మిత్రము. (అన్య సంభాగ దుఃఖితా)
 ఇన్ని నేర్చి ఫలమేమే! తనవారి పొస తెలయలేక
 తాన్య బాఁడరు ధూత్ర గుపాలసామిని
 వస్త్ర విరాజిత చిలచి వచ్చిన చెతయనే. ఇ.

దురుసు నాను పయ్యెదకాంతు చేకొవు
 ఇరుచేతుల నొరిదిగా! మూసేవు
 సోకుచు నేటచు దిక్కులు చూచేవు
 చికిరి పోయినావు అన్యదానవు నేవు.

విన్నవనిదెల్ల నెన్నఁచున్నావు
 నన్నఁ జూచినంత అన్యఁ బోయినావు
 మున్ను నన్నెన మున్ను గుపాలఁడు
 అన్య మాటలే యావంతయనలేవు.

1. అన్య సంభాగ దుఃఖితా
 త్వందూతి నిరశాః కుంభం నతు పాపేయ సేన్య మాం.
 కింశుకాభరణం దేహే ద్యత్సతే కథ మన్వథా.
2. శతః. గూఢ విప్రియ కృష్ణతః.
3. ఈర్ష్య విప్రలంభ శృంగారశ్చ. 4. స్వభావాన్తీ కలంకాశ్చ.
5. ఆసూయా నామ సంజాత బావ్య.

28. పున్నాగ వరాళి. మిత్రము. (అన్య సంభాగ దుఃఖితా)

వీల లుంటిగాను పొమ్మంటిని!

యేమందున కామిని!

నా అశంకయు సేకినటులు అనేని

బాలగా! ధూత్ర గుపాల నింటికిని.

చేతాకు పడి మేను ఇకి మోగుదరా!

వాకున నే తడవాటు కలసెనుగా.

చేకటిల్ల నల్లగాఁ గండ్లబడి బాగ

నేకమిల్ల చక యిట్లయితే వావే

నే విట్లు నేటచు నిట్టూర్పు లగాచేవే

మోది గాయ మేమే! ముదితగా! చూడవే!

కావతే నని యిట్ల కఠినుకాండుదా! నేవే

ఆవహించినదల్చుము లాగ్రహించినవే!

వేదేన ననుఁగూడు వేణుగపాలుఁడు
 తాడుక తానట్టి మఱియనాఁడు,
 వివరగానక తోమి చేసెద చూడు!
 నావత నేవ్రను కావతనా నేడు.

1. తిన్న సలహాగద్యుఖతా, 2. శత్రు, 3. తున్న విప్రులంభ
- శృంగారశత్రు, 4. స్తుతినిండాలుకార్య.
- సాధు! దూతి! వ్రనసాధు! కర్తవ్యం కి మత్య పరం!
- యన్మదర్థే విలీనానాం దంత్రైరపి నశ్చైరపి.
5. తిసూయానామ సంహారభావ్య.

గురుమాన లఘుమాన మధ్యమాన లక్ష్మణం.

29. సురటి. యుంప.

శృంగ కంఠంబేత! యుతెన్! యిప్రుడు

సంతతము గాపాలసామి చేసినా

పాంశమైయున్న దని పలుకుంటె నేకు

చిలుక పతక నమము దలచి నేజూచితి

చెతలుపలుకులటంచు తెలుపనైతి.

తిలదానిఁ జూచెద నమము నేవంతగా

పలుకారకి తలంకూచి బంకులాయె నంటివే

తి కతికి యసంబు తిధికమంటివి నేవ్ర

వీకతికి బలబాక్ష్మిచే టుంటి నమము

నేకుఁ గను తెజ్జినై నిజ మెఱుఁగుట మనుచు

చేకాట్టి జానపద నేయమంటివి నదా

బలచేకటిని చాల వలచి నేవని! తిదా!
 తెలుకన నేవమచుఁ జెలనినే! నలసి
 పలుమాకు తాళుకామ్మని నేకు నేవ్రుక
 చెలమి గాపాలనిగా! జొంకురాదంటివే!

ఈ పదము 1. శత్రుణం లఘుమానం, 2. శత్రుణం. మధ్య
 మాన, 3. శత్రుణం గురుమాన.

ప్రియపాద సూచక చిహ్నమానం, సచ లఘు శ్మణ్మహి
 గురుశ్చ, తిన్నస్త్రి దర్శనాదిభిన్నా లఘుమానం, తిన్నసామ
 ద్రుతాణిభిన్నా మధ్యం, తిన్నస్త్రి సంభాగాదిభిన్నా గురుం,
 తిన్నదా:- సిద్ధ కుతూహలాద్వపనోయో లఘుం, శపథా-
 ద్వపనోయో మధ్యం, చరణ పాద భూషణాద్వపనోయో
 గురుం, 1. శత్రుణము, జ్ఞాంతి మదలంకారము.

2. స్తుతన లంకారము.

3. సందోహ లంకారము.

స్వాత్మ్యజ్ఞాంతి సందోహ ప్రదత్తా లంకృతీత్రయం.

పంకజం పశ్యత్య కాంతాముఖం మే గావతే మన్య, 1.

తియం ప్రమత్తమధుప స్పృశ్మఖం వేత్తి పంకజం, 2.

పంకజం పా సుధాంశు ర్వేత్త స్కాకంతు న నిర్ణయం.

2. నాయక శత్రు, 3. తున్న విప్రులంభ శృంగార శత్రు.

4. తిమిన్ నామ సంహారభావ్య.

క్రూడా కృతాపరాధేభ్య స్త్రిణాః మర్దన్య మశ్మతే.

గురుమాన లఘుమాన మధ్యమాన లక్ష్మణం.

30.

కాంచనాంబు. మిత్రము.

ఇందుకు తిలకించు! ముద్దుగుమ్మ!
 యింక వానిపయి నేమి నేరమమ్మా!
 కొండటివలె నేవు నుపాదిని పయి
 సందేహపడి యీ సమయంబున నమ్మా!
 మాండగమన అద్దరిందుఁ బండియు వేసి
 పండుకొట్టేవేళ పయెన్ద జూరతే
 తిందుల నాకడే వారివారి! యనినంత
 నెందుకు! ఇంతచే నని చూచినాడట!
 తాను చేసినట్టి నానావిధతల
 చాన! నేకుచములపై వ్రాసినదియే-
 ఏ నారమణి! యెఱుఁగుదామని వాడు
 తిలకినాడై వ్రాసినది! యనెనట..
 కానితా నుపాది నే నేవు పవళించు
 పొనుప్రపయి నలదాని రవిక నిశ్చలానల నేవు
 తిలకించుని వానికి నేకు, తానకనోయను తానె పోసినదట!
 ఈ పదమండు | వచనము తిన్నప్రకృతనమువల్లబుట్టినలఘుమనము.
 1. 2. వచనము, తిన్నసామత్రచాణమువల్ల ముక్తానానము.
 3. తిన్నసంభాగచాణముచేత శత్రున గురుమానము.
 2) శత్రు: 3) కుళ్ళాన్ విప్రులంభశృంగారం రసం.
 4. చాన్ బుక్తి కలంకారం.
 5. తిమ్మనామ సంభాగభావం.

31

నా మాణి. చాప్ర. (ప్రేమితభక్త్యా)
 విమండునో కామ్మా! దీనివేర తెల్లు తరునమ్మా!
 తామత శ్రీ రాజున పాటినెడఁ బాసి
 తామతామ! యిన్మాళ్లు కామిని తాళునా!
 పన్నెటఁ దడిసే పణుతి పయెన్ద కొంగు
 కన్నెటఁ దడిసెనుగా!
 మిన్నగమెనె మెలఁత చక్కనిమెను
 సన్నమై నేరెనుగా!
 వన్నె విూరినట్టి వనితముద్దుమోము
 బున్నవగయినదిగా!
 వెన్నెలనాడే వలది, చందురుని
 కన్నెత్తి చూడదుగా దిగులాడెగా.. ఏ..
 పరిటాచకము తెన్ను పతక చతురకు
 పటకు సహింపదాంతుఁగా.
 విరులపయి, బవళించి పోరలే సుకుమారి
 ధరను బువ్వళించెగా.
 చిట్టితలవలెనే చెలఁనే సరసికి
 చిట్టినవ్వు కలివాయెగా
 సరిగతాకకట్టు సోదరవతి పోత
 చలవతాకకట్టుగా బడత పుట్టెగా.
 పొలునాకు దీని చంకాకు చెక్కిళ్లు
 బులు తెల్లనైనదిగా
 మేరైన సంగత లానలకు; సంతాపమీలాగు నుండెనుగా..

బాలగోపాలకు బాకతా నను సతి

ఏలనబాడనెగా! మయి మరచెగా.

1) ప్రోషితబద్ధక.

దేహాతరగతై కాతే ఖిన్నా ప్రోషితబద్ధకా.

2) తిసుకూలవతి, 3) వియోగవిప్రులంబశృంగారశక్తి.

4) స్వభావాత్క్రమంకార్య, 5) మోహనామ సంహారభావ్య.

మోహస్థు మూర్ఖనం బోధ్యే ద్యుఖావేశానుచితస్త్యే.

నిరీక్ష్యండుం కథాన్వేష నిరీక్షస్తే నిశాసు సా.

32

కల్యాణి మిత్రము. (ఖండిత)

నీపాటుకు వేగున నిందు వచ్చెడి

నీతికాదన దగునా!

అపే నీకు రాజుగోపాల! అద్దము, ఖావక

నన్నిటు రావు, చేసె, నాక.

కాతెల్ల నిదురయుతకనె

మలనాటి యింటఁబడి నలఁగుట లెంచక

పాతచలువ దుప్పటి ముసుగిడుకాని

చేతకాని గోడికూ, తవిని చెదరి, నే.

కోంక బిఱి నా కోమల నేవును

చేర యానందమై చెలఁగుచు నున్నట్టి

యారెయి నిమిషంబై చనఁగా, దెల్ల-

జారిన పేతచెంది వడిగ, చేతటిగాను, నే.

భార, రాజుగోపాల! నీమదిగా

పటమాకు వసియించు భామకు, దెయింకు

తాలతటి బాసల తోయరాదని నాకు

కలహ నను, గూడి కరుణాశేలదాత.

1. బేలడ ఖండిత.

అన్యపభాగచిహ్నితః పేలత రాగభృతే ప్రియాం యస్మైః

సా ఖండితా. 2. శత్రు. 3. స్తుతినిదాలంకార్య.

సాధు! దూత! పునసాధు! కత్తవం కిమత్థవశ.

యస్మదత్థే బిలానాసి దంతై రపి నభై రపి.

4. ఈజ్జన్ విప్రులంబశృంగారశక్తి.

5. తిమిల్గి నామ సంహారభావ్య.

33.

గాడి. మిత్రము. (మధుగ్ధ కలహంతరిత)

చెలవుడు కోపించెనే! (ఇంతి కలహం)

1. మధుగ్ధ కలహంతరిత.

పతి మవమత్స పశ్చాత్తులత్వమ్ కలహంతరితా.

మధుగ్ధ లక్ష్మణాతు.

మధుగ్ధల్పయతావనా మూఢా లబ్ధావినితమస్మదా.

2. తిసుకూల్య. 3. స్వభావాత్క్రమంకార్య.

4. ప్రీతి నామ సంహారభావ్య, 5. వియోగవిప్రులంబశృ-

శృంగారశక్తి.

34.

మోహన. మిత్రము. (మధుగ్ధ కలహంతరిత)

అహంబవచేసి చూడుమి! నే

కావల వలసి నట్లుండుమి!

(పూర్తిగా నలసియుండలేదు)

మధుగ్ధ కలహంతరితా:- యదా:-

స్వామీ ప్రభుత్వమున కనుక నీరసము

స్వామీ చంద్రుని ప్రభుత్వమున ప్రసంగము.

ఇట్లం సంగతులు ముఖ్య పరిణామములు.

స్వామీ విధానము ముఖ్యము ముఖ్య ప్రవేశము.

2. శత్రువు, 3. కుష్మాంధుని విప్రలంభ శృంగార శత్రువు

4. స్వభావాన్ని క్షుణ్ణముగా, 5. శత్రువునామ సంహార భావము.

తెలుగు శత్రువున నది కలకలముగా శత్రువు బలాదియు.

తుల్యమయిన కిం ప్రాధాన్యముగా ముఖ్యముగా ప్రయోగము

35 యుంటుంది. మిత్రము. (బీలకా కలహంతరము)

ఇంతియ! నీలకంఠుని పాపము

ఇట్లుయెను! నిజము!

చెంత నున్నట్లు ప్రాణపాలనము

పంతమాది యెంతయును చూడవలె!

చిన్ననాడే వాడు చేసిన చెలమి

శివశివా! యిప్పుడు తలవేయి!

ఎన్నట్లకయిన ఈ వ్యసనమును సుమి!

ఎవరూ! వదలితి నికను వ్యసనముమి!

నీలకంఠుని మాటలవద్దంటే కోపము

నేననరాదని వాని భయము

అది నీ నాకమాటనందే నేపము

అతిథిరుడు నీ సతి యిల్లు వశము

వలయునా వచ్చునా గోపాలుడు

వాడేల వచ్చేనే దక్షిణ నాథుడు

వలదని నేవేడిన వచ్చి ననుక గాడు

వనితయ! యెందున సుఖమేమి విడు విడు.

1. బీలకా - కలహంతరము. 2. దక్షిణము. 3. కుష్మాంధుని

విప్రలంభ శృంగార శత్రువు. 4. వివాదాలంకారము.

వివాదాన్ని స్వయం ముక్తసన ప్రతివేదాని విచారణాత్.

చంద్రు! సందర్భముగా నీ అభిప్రాయము ప్రయోగము.

5. అంతా నామ సంహార భావము.

ఇట్లు నది గమాదానన అంతా నామనంద ప్రాపకము.

కి ముఖ్యమైన మిత్రముగా భావించి స్వయంమేవ సా.

36. సౌమ్యము. మిత్రము.

వారిదూరనేలే. (అసం)

1. బీలకా - కలహంతరము. ఉత్తమాచ. 2. శత్రువు.

3. కుష్మాంధుని విప్రలంభ శృంగారము. 4. స్వభావాన్ని క్షుణ్ణముగా.

5. అంతా నామ సంహార భావము.

37. సౌమ్యము. మిత్రము.

ఏమి పలుకడా యెఱుఁగా. (అసం)

1. బీలకా - విరహాంతరము.

సంకేత స్థలం ప్రతి భర్త రనాగమకారణ మాహానయము

సా (ఉత్తరము) 2. పత్రిక. 3. స్వభావాన్ని క్షుణ్ణముగా.

4. వియోగ విప్రలంభ శృంగారము.

5. ఏమి మాన నామ సంహార భావము.

38. అపరి. మిత్రము. (నిశ్శబ్దము)

ఏల రాజుయెనే! ఏ చెలయి!

విలలాసానామో! యోలనాగన్! నే
 తాళతేనే శ్రీ(శ్రీ) లోబడయిన కృష్ణు.. షి.
 కతికుగా నిదా! కాంయలు, డెడనేయ
 తరులను కోకిలాతతి రాదనేయ
 చిత్తుత గాలయము నల చంద్రుడనట డాయ
 తరుణిగా! నాయెడ తల్లడిల్లుటాయె.
 నిదుర కంటికి రాదు నెలత! నే తేనెయు చేదు
 ఇది నోటో నన నిటుల సిగ్గున నేదు,
 సదంయుని, దాడిదెచ్చెద నన్య+జె చెల రాదు
 తిది రాకంయుండుట యిట్లుని తెలయదు,
 కన్యలార నాచిన్య కృష్ణుని, బూడ
 కిన్యల్లు నే, కాళుకాన్యదాన నటి
 తిన్య గాను నా చన్యల నంటుచు
 నన్య అన దార

1. మధ్య విరహోత్కంఠిత, 2. పతి, 3. వియోగ విప్ర-
 లంభశృంగార్య, 4. స్వభావాక్రన్లంకార్య,
 5. బంధనామ సంహారభావ్య.

39 దాం చూచుచున్నది. (అస) శంకరాభరణము, మిత్రము.

1. మధ్య- వాసకసజ్జా.
 తిద్య మే ప్రియవాసర ఇతి నిశ్చేత్య యా సురతసామక్రీం
 సజ్జకాంతి సా వాసకసజ్జా,
 2. పతికి, 3. స్వభావాక్రన్లంకార్య, నాయకారజ్ఞ సంభాగ-
 శృంగార్య, మధానామ సంహారభావ్య

సమ్మోహనంద సంభాగ మదిరాదిక్యల మధ్య
 ఉపేత్య సంగళాభ్యం వా ప్రియబంతైకతత్పరా.

40. సారంగ, మిత్రము,
 వాని దూరద వింత తెనుతే. (అస)

1. పోలుతా - స్వాధీనపతికా, సదాకృతాజ్ఞా కరప్రియతమ
 స్వాధీనపతికా, 2. తిసుకూలతి, 3. సంభాగశృంగార్య,
 4. స్వభావాక్రన్లంకార్య, 5. ధృతిశక్తి మ సంహారభావ్య.

41. కావన, మిత్రము.

కోపము దీరెనా! యిద్దరిని
 కోపము తీరెనా
 గోపాల! నేవే మును వేడవలెనా
 కోమలాంకి వేడెనా ఖిలుతైన

చల్లగ, బురుగుచు చక్కెరకెమ్మోవి నవ్వులించుకొంటిరా
 డెల్లము రంజిల్లు కౌగిలించి ముద్దులంచుచు
 సొక్కితిరా! ఇళళ ఇళళ ఇళళ!

మనసు కరిగి చాల పన్ని పన్నిగా
 మాటలాడుకొంటిరా

మును పటివతేనే యెకరికొకరు
 ప్రేమ, యూని మెప్పుకొంటిరా చక్కనిదాన!
 విరులపాసుపువూడ పెలడించు నేవును
 సరసము లాడితిరా
 హరి నుపాల వేసము మాని గూడి బ్ర-
 వ్హనంద మెమిందితిరా నవ్వుకు తెలు

1. సౌభాగ్యవతిక, 2. అనుకూల్య, 3. సంభాగ్యశృంగారకన్య,

4. స్వభావాత్మకలంకార్య, 5. ధృతిశ్యామసంభాగ్యభావ్య,

42. జ్ఞానావతి(7) మిత్రము.

చూడవే! అది నడిచే. (అనం)

1. పరకీయాభిసారికా,

స్వయం ముఖసరతి ప్రేమం అభిసారయతి సా అభిసారికా.

2. ఉపపత్తి, 3. నాయకార్థ బ్ధ సంభాగ్యశృంగారకన్య,

4. మదనామ సంభాగ్యభావ్య, స్వభావాత్మకలంకార్య,

43. తాగి, మిత్రము.

తత్తరపథకకేయన్య పోలిడి.

తన మేమనుచుకొందునో!

క్రాత్రుగాను రాజుగిపాల! నేవన్య

యుక్తరంబు తెలు తాడుకొందునని.

వేడుక యిది వెడల వచ్చెద నంటి

వేడిమొసంగియిది విహితము పోయేన!

నేడు నేమది కోర్కె నెరవేరును నేకు

తాడు నామనసును తాలతః బంపితి నని

కంకణాయుగళము కన్యకుమధృతి

పొంక మయిన యుద్ధి పోవ గానం తన

పంకవారిగానో జీవంబును వెడలక

సంకటపడనేల! సామి! తెల్పు మని.

చాల ప్రాద్దు పోయె సామి! రాజుగిపాల!

నేకు నెన్ని పనులున్నదాయి!

వేళజ్ఞునుడి నన్నేతనదార నే

కేల ఇంక నాజూత యనుచు నద్వి.

1. పోలిడి - ప్రోవ్యత్తుతికా,

దేశాంతరప్రవసితా రమణశ్చయసాన్

దత్త వరం చిరతరం గురుకార్యయోగాత్.

దుర్వరదుఃఖ దహనశ్చకషడితాగే

ప్రోవ్యత్తుతి ర్విగదితా కవిజ్ఞా పురాణైః.

2. పత్తి, 3. ప్రవాసవిప్రలంభ శృంగారకన్య,

4. చపలాతిశయోత్సలంకార్య,

చపలాతిశయోక్తిస్తు కార్యే హేతుప్రసక్తిశే.

యోగ్యామి తన్వదితే తస్య్యః వలయో భవ దూర్జికా.

5. మరణం నామ సంభాగ్యభావ్య,

మరణం మరణాద్యగ్న విరహనిభావ మత్య.

చంద్ర ముద్వేక్ష్యతే చాలా నిబళిచితనిస్సృహ.

44.

చేరడ. మిత్రము.

ఇన్ని వింతలు పుట్టెగా, కుదేలిగా

కన్యల వంతుగ గానంబులు

మన్యకుగాపాలుడైన సామి

యినాళ్లు శపథై కేగి వచ్చినయంత

సరగ నేరదములు ఇతచేతమెంతెను

చాల వాడిన కల్పలక్ష్మణ మునల జూచెను

మరిగియున్న చందమామయు గాచెను

మాటాడని చిలుక మరిమరి వదలెను.

జక్కవ బట్టెంగి చాల క్రిక్కిరిసెను
 తిక్కా! దానిపై రక్కలమొలచెను
 స్రుక్కి నోతన తేనె చుట్టుక తేచెను
 సుదతిగా! మదకరి సూటిగ పోరెను.

అకాశమునఁ గట్టి చుండురు కోట
 చేకటిల్లు దాటి చిత్తుతనగరము తారక
 చేకానియెడెను శ్రీరాజు గుహలు
 డేకారణమేమో! యిరుచెత్వరుగకలు

1. పరకేయా-సమాగచ్ఛ త్వతికా, 2. ఉపపత్తి.
3. నాయకారణ్య సంభాగశ్యంగార్య, 4. రూపకాతి సయో-
- త్వలంకార్య, 5. ముద్దా నామ సంహారభావ్య.

45. అలాలా, మిత్రము,
 ఎలనాగ! దీనింటికేల వచ్చితిని!
 యేమందునే మానిని!

కలకెంతో కపటముగాను మాటాడిని
 చలచిత్త గుహల సామిమాట విని.

తిక్కా! నీను, బూడ నాసింతి నంటె
 తిక్కా! కనుగొందు వచటనే యెడె
 ప్రొక్కి రమణి పదముల చూపవే యెడె
 ప్రొక్కిలాదిక నని పొలఁది దివిచెనే.

కన్యతల్లిని బాంకు గలఁడటవే యంటె
 కన్యదేవత పెంచుచున్నదెవతె యెడె
 అన్యపాపదేడ చెప్పవేయిపుడంటె, అన్యపక్షున చవతినెడె నెడె.

ఎదురిల్లు పటక నీవెందుకు రావంటె
 నెదురింట నున్న నీకల తెలియ దనె.

అదిల్లుకుదై యున్నదటవే నీకిప్పుడంటె
 అదిల్లుకవార్త గుహలార్థుల మనె.

1. విప్రులబ్ధ, 2. విప్రులబ్ధులు మంత్రిలు.
3. శత్రు, 4. సమాగచ్ఛలంకార్య.
4. వియోగవిప్రులంబు శ్యంగారకరశ్య.
5. నిర్వేదా నామ సంహారభావ్య.

46. పున్యాగవరాళి, మిత్రము,
 ఇంతెవ్వరు తెలుపవే! దానికయి
 నేవె యిట్లు పలకెనావే!
 పతి బంధున రాజుగుహలని చేరవే
 అతికోపమున పండ్రిమాడి బాసినావే.

నీను, గొరిట, బొచ్చి చనుమొన లంటుచును
 మోవియు, గ్రాట మనుచును పాని, బూని
 కనుట తేలవేయుచును పొడ, బూపవే
 కనకాగి నిన్చిటులను వనపడిన

శేషతే, కనెన కోపతాపము లేక
 కాపురమునేయవే! పరాతిగా! నేవు,
 ఈ పొల్లు నీవొచ్చియు అన్యమే నేతే
 చే, పేవే! వలచిన సిగ్గుదేదే! బాన.

ఎవనిన గుహలు వేడఁబాసి
 వేతొక్క మనుబుని గూడెద వనుచు వెరచేగా!

వనతల్ల! యిది యెంతగా చా నయెను తెవో!

మునుపటి కలవే మనసున కలచకు

1. స్వీయకా. 2. ఉపకతి. 3. సంభాగశృంగారకరసర్వ.

4. స్వభావాన్త్యలంకార్య. 5. చపలతానామ సంభాగభావ్య.

47. సావేరి. మిత్రము.

నన్యటు తెడచానినా పోతాము

కట్టుకొన్నది యెమనెనో!

తెన్నగా నాదెహము కన్నలారా చూచి

మనస్సకు నోపాలా యని నవ్వి న.

ఓసోసో! నాపేరు పాళ్ళో అది నాపయి

నానగాను చేరడేసి కన్నలు తెల-

వేసి మరులపుట్టు తొలిన వయ్యతి

యీ సమయమునకు నా సమేహయె.

గాప్తుచమలు రామ్మ మ్రమ్మి నన్న కండ్ల

కప్పుకొనుచు దన కప్పు శిట నదియిం

యపుండు మనుషు ముద్దులుండు దయపాని

యిప్పుడు మనసునకు దప్పులేలా! యెంత

ఎంత ప్రీతిగా నేమిరా నోపాలా

యెంత రాకమ్మనే చెలయమోవి నాక

వింత వింతగ నేడవేడక గూడిన

నంతరంక మిసుమంతయు దలచక న.

1. బండితో 2. ఉపపతి. 3. కన్యా విప్రలంభశృంగారకరసర్వ.

4. స్వభావాన్త్యలంకార్య. 5. అమృతానామ సంభాగభావ్య.

48.

ముఖాం. మిత్రము.

కాకి పోయెనే నే నేవల్లనే కాకి పోయెనే.

ఈ కుండో త్రినటనే నాయమమున

యొక తెల్లను నిరాశ చేసుకొంటున్నా

పితరునయినను ప్రీతి నేయదువని

పాతకే. బాల శ్రమసి తిరుగుచుంట

రాతి మనసు గల నాతి నేవమము

నే తెలయక మోసపోతి నయ్యెంతో. నే. కా.

చక్కగాను నానా సంభావమున నేవ

ఒక మాటాడిన కుక్కవదోనే

ఇకటి భ్రాంతిచే నిల్లా అని చాసి

దిక్కుదెసలు లేక తిరిగి తిరిగి చాసి. కా.

ముద్దుగుమ్మ! మన మిద్దులు గూడున

ముద్దు నదేశ్వర ముక్తికే తెలుసుగా

సుద్దు అంతుకయు సుదతిగా! కలచకు

పద్దు తొలిన నానా పటకపు గనుకనే.

1. ఉపపతి. 2. పరకయా. 3. వియోగవిప్రలంభశృంగారకర.

4. స్వభావాన్త్యలంకార్య. 5. నిర్వహ నామ సంభాగభావ్య.

49.

అరాణి. అది.

వలన పితా చెలమిచేసిన వశల

చెలకే దెలుప వలెనా. అలనా

నెలచే నేడు వశపులను నొలపులను

మొలక నశపు చూపులను వేస మని

తెలుసుకొనఁగ్గీ నిజమనుచు శ్రమసి మది
తెలుచును నెలచును నీ పాటఁడు
అన్నిచనుట కనుఁగొని ననిపె, ననుచు సిగ్గుచెఱవ వకమా
అన్ని విటుల నిన్నఁగని వెఱచుటకును
కో! యిది దారతనమా!
ఎన్నడు పసిఱనమా! అతని మనఁసేఱఁగి
దూరుకొనుటయు యునమా!
వస్త్రేరవిక విడుచుటకు వీరములు బాని
నాసకు లాటఁడును దయాళుఁడు

పిల దుడుకు పటకులు నేవతె
చెలుతే బుగతేరి తేలా వే-
వేలు గలరు పడకల మెఱుఁగవుగదవో యిదియెరుదుగా
రకాని మఱియెదా సరసుఁడు
మస్త్రే దారము కోరము రాగా బతి-
మాత పలువ విడుచుటకును ఈమొల-
నూలును విరహమొనగు డ్ద దాసుఁడు
నేడు చుటక పటకులు కుటకులు
గని నిండ పలుచునాడె! మరి-
యూద గుణము తెలవియుఁ గలగిన
చెలవని నమ్మినవాడె! పర
బాగధనల నుత్తనడే తనకుఁ దగు
పాటఁగి నేవేయనుకొనుఁ యునుడె!

మోదమునను నినుఁ గలసి ముద్దు అడ
ముక్కరాసఁగి శ్రుకునను నీ పాటఁడు,
1. వైశికుఁడు, 2. సావనాస్య - సఖీ శక్త్యా,
3. నాయకారట్టు సంభాగ కృంగార్య 4. స్వభావాత్మనలం-
కార్య. ధృతిశ్చమ సంహారభావ్య.

50

శంకరాచారణము, మిత్రము.

అప్పుడు కులాగుచేసి చాల ము-
ల్లెప్పటి వతె! గూడనేల!
అప్పుప్ప! నేమాంకు తెల్లను నీ పాట!
తెలుప్పరించ! బాల! దేవకిబాల!
చప్పుడు నేయక నే పడకిల్ల నే జొరవచ్చుతే గదరా!
అప్పుడు దేవముతకయున్న! జేతు తల పట్టితివిరా!
ఉప్పొంగుచును నేమోవి యాని ముద్దు బంజ నేను పడరా!
అప్పున నేముద్దుమోము నావతకి! ఉప్పుకాంటివేలరా! బాని! బాని!
పొడిమిగా నేవు నాకురులు దుష్టి
యూడ కాప్పు పెట్టుగా
వాడుక గలవాని వతెనే నీకటివేళ
విరుట చుట్టుగా,
ఈడుతేని నా తేలాడ పిలుదుట
నిప్పుగాను చుట్టుగా
వేడుకగా నినుఁ గొనిఁగిలంచ! బాగే
వదలంచుకొంటినిగా నీకిది బాగ.

సదయః, దైవయత్ని చక్రం నా పాల-

పామి! నీ చెయి సేక

అదరెను దేవావియః చెదరెను రవికయ

వదరెను శా క్త

ఎదురెది చెలులకు ముఖాద కాదని

వలపు నలల చుక్క

మదన నా పాల! నిన్నె నయ్య జెంత జేర

బరుగెత్తితివి ననుకసిల్లున

(సంపూర్ణము)

R. 2606

B. 798